

L'EXPERIÈNCIA ESPIRITUAL D'ARNAU DE VILANOVA I EL REBUIG DEL COIT TERAPÈUTIC EN EL TRACTAMENT DE L'«AMOR HEROICUS»

Jaume MENSA I VALLS

*Dicitur autem amor heroicus quasi dominalis,
non quia solum accidit dominis, sed aut quia dominatur
subiciendo animam et cordi hominis imperando,
aut quia talium amantium actus erga rem desideratam
similes sunt actibus subditorum erga proprios dominos.
Quemadmodum etenim hii timent domini maiestatem offendere
et eisdem fideli subiectione servire conantur ut gratiam obtineant et favorem,
sic ex parte alia proportionaliter erga rem dilectam heroici afficiuntur amatores.*

ARNALDI DE VILLANOVA, *De amore heroico*¹

*Ippocrate, Avicenna o Galieno,
diamante, zafir, perla o rubino,
brettonica, marrobio o rosmarino,
psalmo, evangelio ed orazion vien meno;
piova né vento, nuvol né sereno,
mago né negromante né indovino,
tartaro né giudeo né saracino,
né povertà né doglia, ond'io son pieno,
poteron mai del mio petto cacciare
questo rabbioso spirito d'amore,
ch'à poco a poco a morte mi tira.
Ond'io non so che mi debba sperare;
ed ei d'ogn'altro affan mi caccia fuore,
e, come vuol, m'affligge e mi martira.*

BOCCACCIO, *Rime*, LXXVI²

---

1. ARNALDI DE VILLANOVA, *De amore heroico* 50/22-51/5 (cito pàgina/línia), en *Opera Medica Omnia* (= AVOMO), III, edidit et praefatione et commentariis anglicis instruxit Michael R. McVAUGH, Barcelona, 1985.

2. G. BOCCACCIO, *Opere*, en C. SEGRE (ed.), Milano: Mursia, 1966, pp. 741-742.

Els metges antics (Galè, Oribasi, Ruf d'Efes, Pau d'Egina) ja havien descrit i explicat «la passió d'amor», com una malaltia més, per bé que amb unes característiques ben peculiars. El *Canon medicinae* d'Avicenna i el *Viaticum peregrinantis* —traducció adaptada de l'obra d'Ibn al-Jazzar *Kitab Zad al-musafir wa-qut al-hadir*— de Constantí l'Africà recolliren i sistematitzaren els coneixements sobre aquesta malaltia. Els metges medievals posteriors solen reservar a aquesta malaltia, l'«amor heroicus», si més no, algun apartat de les seves obres. Gerard de Béziers, Pere Hispà, Bona Fortuna, Bertran de Gordon i Arnau de Vilanova en són exemple.³

Arnau de Vilanova, per a qui l'«amor heroicus» no és pròpiament una malaltia sinó un «accident», el tractà en dues obres: en l'opuscle monogràfic *De amore heroico* i en el *De parte operativa*. Tot fa pensar que el *De amore heroico* és la primera obra mèdica d'Arnau de Vilanova, escrita abans de començar el mestratge de Montpeller, l'any 1291,⁴ i, per tant, anterior també a totes les obres teològiques. La segona obra que tracta de l'«amor heroicus» o «hereos» és el tractat *De parte operativa*. Segurament Arnau de Vilanova va començar d'escriure aquesta obra els darrers anys de la seva vida, però no aconseguí d'acabar-la.⁵ Entre ambdues obres hi ha diferències formals i d'estil: el *De*

3. Cf. Massimo CIAVOLELLA, *La «malattia d'amore» dall'Antichità al Medioevo*, Roma: Bulzoni Editore, 1976; Danielle JACQUART – Claude THOMASSET, *Sexualité et savoir médical au Moyen Âge*, Paris: Presses Universitaires de France, 1985; Adelheid GIEDKE, *Die Liebes Krankheit in der Geschichte der Medizin*, Düsseldorf, 1983; Mary Frances WACK, *Memory and Love in Chaucer's «Troilus and Criseyde»*, Ithaca: Cornell University Press, 1982; i, de la mateixa autora, *Lovesickness in the Middle Ages. The «Viaticum» and Its Commentaries*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1990 (bibliografia a les pp. 315-338). Per al tractament de l'«amor heroicus» en la literatura catalana, cf. Rosanna CANTAVELLA, «Terapèutiques de l'«amor hereos» a la literatura catalana medieval», en *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Alacant – Elx, 9-14 de setembre de 1991*. A cura de Rafael ALEMANY, Antoni FERRANDO i Lluís B. MESEGUER, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Universitat d'Alacant – Universitat de València – Universitat Jaume I, 1993, pp. 191-207 (Bibliografia, pp. 204-207).

4. ARNALDI DE VILLANOVA, *De amore heroico*, en *Opera Medica Omnia (= AVOMO)*, III, edidit et praefatione et commentariis anglis instruxit Michael R. McVAUGH, Barcelona, 1985, pp. 43-54 (en les notes a peu de pàgina d'aquesta introducció hom trobarà indicada la bibliografia sobre el tema). El motiu (consulta d'un col·lega de Sardenya), el record dels «mestres», la manca d'autoritats fan pensar en una datació potser més propera a l'etapa arnaldiana d'estudiant que no pas a la de professor. Una datació primerenca, concordaria amb el fet que el *De amore heroico* no fos massa tingut en compte en el posterior debat sobre l'«amor heroicus» a Montpeller. Cf. Sebastià GIRALT SOLER, *Decurs Arnaldi. Estudis entorn dels escrits de medicina, pràctica, l'ocultisme i la pervivència dels corpus atribuït a Arnau de Vilanova*, Bellaterra: UAB, 2002, p. 308 (http://www.tdx.cesca.es/tesis_uab/available/tdx-1108105-165705//sgs1de2.pdf)

5. Cf. Juan A. PANIAGUA, *El maestro Arnau de Vilanova, médico*, Valencia: Càtedra e Instituto de Historia de la Medicina, 1969, p. 59; i també en *Studia arnaldiana. Trabajos en torno a la obra médica de Arnau de Vilanova, c. 1240-1311*, Barcelona, 1994, p. 59. El *De parte operativa* encara no ha estat editat en les *AVOMO*; utilitzarem, doncs, l'edició següent: ARNALDI DE VILLA NOVA, *Opera nuperrime*, Lyon, 1532, ff. 123-129.

amore heroico és una obra pràctica, que té forma de lletra, escrita com a resposta a una pregunta que li havia fet un col·lega que exercia la medicina a Sardenya, i en canvi, el *De parte operativa* és un tractat teòric, tractat que vindria a ésser la segona part de l'*Speculum medicinae*;⁶ el *De amore heroico* és una monografia, en canvi, el *De parte operativa* situa l'«amor heroicus» en el context de les «alienacions». Entre la redacció d'ambdues obres han passat quasi trenta anys i, sobretot, Arnau de Vilanova ha tingut la rica i fructífera experiència del mestratge de Montpeller. Aquesta experiència montpellerina i els debats que segurament hi hagué aquells anys entorn de l'«amor heroicus» explicarien algunes diferències de contingut entre ambdues obres.⁷ En aquestes pàgines només ens interessem per una diferència, que potser és irrellevant per a l'estudi de l'obra mèdica arnaldiana, però que adquireix, segons la meua modesta opinió, una certa significació si la situem en relació amb l'obra teològica: em refereixo al que podem anomenar «coit terapèutic».⁸

M'explico: l'«amor heroicus» és un amor passional, furiós, una «vehemens et assidua cogitatio»⁹ que genera una concupiscència irresistible;¹⁰ si no és tractat convenientment i superat, un amor d'aquest tipus pot tenir conseqüències molt greus:

Nisi huic furie celeriter obvietur, melancoliam parit in posterum et ut sepe contingit properat in maniam et quod gravius est quamplurimum languent, inde mortis periculum incurrentes.¹¹

---

6. El mateix *Speculum medicinae* és considerat per Arnau de Vilanova com la «prima pars medicinae quae dicitur theorica», i hi cita en futur un parell de cops una *pars operativa* («quemadmodum patebit in parte operativa»); PANIAGUA, *El maestro Arnau de Vilanova, médico*, 59.

7. Cf. la introducció de McVAUGH, *Introduction*, 33-39.

8. De fet, aquestes pàgines han nascut en el context d'una recerca arnaldiana més general en curs que té per objecte la comparació del concepte mèdic d'«amor heroicus» i el concepte teològic de «caritas».

9. ARNALDI DE VILLANOVA, *De amore heroico*, 46/9-11.

10. ARNALDI DE VILLANOVA, *De parte operativa*, f. 126va: «individuum unius sexus complexionari desiderat individuo sexus alterius». En el *De amore heroico*, 47/10-15, el descriu així: «hic autem amor furiosus [...] inter virum et mulierem videtur, imperio subiugato rationis, incendi propter singularem coitus delectationem; quod alter in altero notato corrumpitur vel errandi iudicio per aliquan circumstantiam seu delectationem quam conceptam ardentem desiderat obtinere». A un amor d'aquests característiques li escau el nom d'«heroic», cf. *De amore heroico*, 50/22-51/5: «Dicitur autem amor heroicus quasi dominalis, non quia solum accidit dominis, sed aut quia dominatur subiciendo animam et cordi hominis imperando, aut quia talium amantium actus erga rem desideratam similes sunt actibus subditorum erga proprios dominos. Quemadmodum etenim hii timent domini maiestatem offendere et eisdem fideli subiectione servire conantur ut gratiam obtineant et favorem, sic ex parte alia proportionaliter erga rem dilectam heroici afficiuntur amatores». Sobre la traducció del mot «hereos» al català, cf. Lluís CABRÉ, «Dues notes de lèxic medieval: “estremoni” i “ereos”», *Estudi General* 22 (2002) 51-63.

11. ARNALDI DE VILLANOVA, *De amore heroico*, 53/1-3.

Atès que, sovint, a la pràctica, era un amor irrealitzable, la part principal de la cura consistia a intentar que la persona afectada d'«amor heroicus» es distraigués i deixés de pensar en la persona estimada. En el *De amore heroico*, Arnau de Vilanova prescriu diverses accions terapèutiques contra aquesta malaltia o accident, com per exemple les següents:

balneum temperatum, confabulatio dilectorum, intuitus pulchrarum ac delectabilium facierum, et etiam quantum est ex arte coitus —precipue si cum iuuenibus et magis delectationi congruis exerceatur.¹²

En canvi, en el *De parte operativa*, en enumerar les possibles accions terapèutiques, Arnau de Vilanova no només no esmenta el coit, ans estableix la condició que aquestes teràpies han de ser honestes («salua tamen in omnibus honestate»)¹³.

Hi ha certament un gran salt entre recomanar o prescriure el coit «precipue si cum iuuenibus et magis delectationi congruis exerceatur» i afirmar que tot tractament ha de ser honest. Com ens expliquem aquest salt? Què hi ha darrere d'aquest canvi de plantejament? Segurament, l'evolució de la medicina araldiana durant la seva vida, particularment arran dels anys de magisteri a Montpel·ler, pot explicar diferències significatives entre el *De amore heroico* i els fragments sobre l'«amor heroicus» del *De parte operativa*; però em sembla —i aquesta és la hipòtesi que voldria proposar en aquestes pàgines— que el rebuig del coit terapèutic en el tractament de l'«amor heroicus» (*De parte operativa*) té a veure sobretot amb l'evolució espiritual i teològica que Arnau de Vilanova enceta els primers anys de la dècada de 1290. D'altra banda, el fet que Arnau de Vilanova en el *De amore heroico* acceptés el coit terapèutic —repeteix, «precipue si cum iuuenibus et magis delectationi congruis exerceatur»— sembla implicar que el mestre català no havia desenvolupat encara aquella consciència cristiana que trobem expressada, cada cop amb més força i convenciment, en les seves obres teològiques. Anem, però, per passos:

1. El «coit terapèutic» era recomanat pels metges antics, àrabs i cristians, per a tractar l'«amor heroicus» perquè tenia efectes positius tan fisiològics —eliminar el semen superflu i reequilibrar els humors corporals— com psicològics —el pacient posava l'atenció en una altra dona i així li era més fàcil deixar de pensar en la dona estimada. Avicenna (980-1037) i Constantí l'Africà recolliren el valor del coit en el tractament de l'«amor heroicus» de metges antics (Oribasi, Pau d'Egina, Ruf d'Efes).¹⁴ El *Viaticum peregrinantis* de Constantí

12. ARNALDI DE VILLANOVA, *De amore heroico*, 53/19-22.

13. Idem, *De parte operativa*, f. 127vb.

14. Avicenna recull i en certa manera codifica la tradició mèdica grega, en la seva obra principal, el *Canon medicinae* —traduïda al llatí per Gerard de Cremona l'any 1187, tindrà una in-

l'Africà fou comentat per Gerard de Béziers, Gil (de Santarém), Pere Hispà, Bona Fortuna.¹⁵ Els metges cristians de l'Occident llatí seguiran aquesta tradició: el rebuig del coit terapèutic d'Arnau de Vilanova (*De parte operativa*) sembla ésser una excepció a la regla general.¹⁶ En les obres de medicina, el coit era considerat pels metges medievals únicament des del punt de vista fisiològic, sense valoracions morals.¹⁷ Segurament, aquesta valoració estrictament fisiològica del coit, d'una banda, i la dependència en el cas concret de l'«amor heroicus» dels metges cristians respecte de les fonts àrabs, de l'altra, afavoriren que el coit fos recomanat amb finalitats terapèutiques. No és estrany, doncs, que Arnau de Vilanova hagués recomanat el coit en una primera etapa, diguem-ne preteològica, de la seva vida.¹⁸

---

fluència notable en els metges dels segles XII i XIII. En aquesta obra el metge àrab dedica unes pàgines a l'*amor heroicus* (*ishq*). Del *Canon medicinae* hi ha diverses edicions del Renaixement, com per exemple: AVICENNA, *Liber Canonis Medicinae*, Venècia, 1507 (reimp. Hildesheim, 1964). A més del *Canon*, Avicenna va escriure un opuscle sobre l'amor: *Risalah fi'l ishq*, editat i traduït a l'anglès per E.L. FACKENHEIM, «A Treatise on Love by Ibn Sina», *Mediaeval Studies* 7 (1945) 208-222. Constantí l'Africà (s. XI) fou segurament el primer autor que utilitzà la paraula «hereos» en la traducció de l'obra *Kitab Zad al-musafir wa-qut al-hadir* del metge àrab Ibn al-Jazzar (s. XI) al llatí amb el títol *Viaticum peregrinantis*. El capítol *De amore qui et eros dicitur* (I,20) ha estat editat i traduït a l'anglès per WACK, *Lovesickness*, 186-193. Cf. també, Mary Frances WACK, «The *Liber de heros morbo* of Johannes Afflaciis and Its implications for Medieval Love Conventions», *Speculum* 62 (1987) 324-344. Constantí l'Africà també va escriure un llibre sobre el coit: E. MONTERO CARTELLE, *Constantini «Liber de coitu». El tratado de andrología de Constantino el Africano. Estudio y edición crítica*, Santiago de Compostela, 1983.

15. WACK, *Lovesickness*, 194-265, edita i tradueix a l'anglès els respectius comentaris de GERARDUS BITURICENSIS, *Notule super «Viaticum»* (pp. 198-205), de GIL [DE SANTARÉM], *Glossae super «Viaticum»* (pp. 208-211), de PERE HISPÀ, *Quaestiones super «Viaticum»* (pp. 212-251); de BONA FORTUNA, *Tractatus super «Viaticum»* (pp. 252-265). Sobre Gil de Santarém, vegeu també: David GUIXERA, «L'«amor hereos» segons la glossa al *Viaticum* de Gil de Santarém (Arxiu Capitular de la Catedral de Girona, ms. 75)», en Pep VALSALOBRE – August RAFANELL (eds.), *Estudis de filologia catalana. Dotze anys de L'Institut de Llengua i Literatura Catalanes, Secció Francesc Eiximenis*, Barcelona, 1999, pp. 129-151.

16. En WACK, *Memory and Love*, 263-264, hom trobarà un esquema sinòptic a cinc columnes sobre els símptomes («signa») i el tractament («cura») de l'«amor heroicus» tal com el presenten les respectives obres de Constantí l'Africà, Avicenna, Gerard de Berry, Arnau de Vilanova (en el *De amore heroico*) i Bernat de Gordon.

17. I així ho fan també els metges cristians. Quant a Arnau de Vilanova, cf. el capítol «De coitu», de l'*Speculum medicinae*: ARNALDI DE VILLANOVA, *Haec sunt opera*, Basilea, 1504, ff. 300-302; i l'apartat «De choitu» del *Regimen sanitatis*: ARNALDI DE VILLANOVA, *Opera medica omnia*. X.1. *Regimen sanitatis ad regem Aragonum*. Ediderunt Luis GARCÍA-BALLESTER et Michael R. McVAUGH et praefatione et commentariis catalanis hispanisque instruxerunt Pedro GIL-SOTRES adiuvantibus Juan A. PANIAGUA et L. GARCÍA-BALLESTER, Barcelona, 1996, 435/93-103. En l'apartat «La vida sexual i l'evacuació», pp. 296-307, de l'«Estudi introductor» hom trobarà una visió de conjunt sobre el coit en la medicina medieval.

18. Em refereixo a una etapa en la qual aquell espiritualisme tan característic de les seves obres teològiques no s'havia format o estava en procés de formació. Una cosa és que els metges

2. El «coit terapèutic» és incompatible amb l'espiritualisme que impliquen o traspuen les diverses obres teològiques d'Arnau de Vilanova. Són moltíssimes les raons i els fragments arnaldians que hom podria adduir per provar aquesta incompatibilitat, em limitaré a indicar-ne algunes:

a) Valor moral de la castedat i la virginitat. La castedat, juntament amb la pobresa, la humilitat i la caritat, és una de les quatre virtuts que el cristià ha de cultivar i servir.¹⁹ Quant a la virginitat, llegim en el *De helemosina et sa-*

---

cristians recomanessin el coit, i un altra que ho fessin els teòlegs (o metges teòlegs). Quan vaig llegir per primer cop el *De amore heroico*, influït sens dubte per la lectura de la seva obra teològica, no m'acabava de creure el que llegia sobre l'ús del coit en el tractament arnaldian de l'«amor heroic». GIL-SOTRES – PANIAGUA – GARCÍA-BALLESTER, «Estudi introductorio» (pp. 304-305), del *Regimen sanitatis*, es pregunten: «Quines són les raons per a considerar la vida sexual com un problema merament natural, de funcionament saludable o no del cos?» Per bé que la resposta se circumscriu a l'àmbit dels regiments de sanitat, em sembla que ofereix pistes d'interpretació més generals: «En primer lloc, cal recórrer a un factor determinant en l'elaboració d'aquests escrits d'higiene i és el pes de les fonts de què depenen. Aquest element es posa de manifest, tal com hem demostrat, en la consideració de l'acte sexual com una activitat necessària per a mantenir la salut. Però també influeix decisivament en el que hem anomenat els silencis dels règims de salut. Des de la perspectiva de la moral cristiana, és evident que les fonts àrabs no es plantegen cap problema; i aquest silenci s'estén als escrits llatins. Pel que fa a la falta de referències a la fecunditat es justifica, d'altra banda, per l'específica orientació que tenen els *regimina*: textos dirigits a mantenir la salut masculina. L'absència de referències morals a l'hora de parlar del coit es poden explicar també per l'actitud que adopta el metge davant del poderós, una actitud de respecte que delimita el terreny propi del confessor del que correspon al metge. Si en altres llocs dels règims de salut vèiem la intromissió del metge en els àmbits de la intimitat del pacient, en aquest camp hi ha un desig de mantenir-se al marge i no entrar en aquesta intimitat.» En el cas d'Arnau de Vilanova, cal tenir present també: a) que pretengué també exercir un cert paper de conseller davant reis i papes; b) que algunes vegades, si més no, subordina o instrumentalitza els seus consells com a metge a l'assoliment d'uns determinats béns espirituals. Penso, per exemple, en el cas dels sants esposos Ausiàs i Delfina: Arnau de Vilanova, amb l'objectiu de deslliurar-los de la pressió de donar hereu a la casa comtal i de salvar el vot de virginitat que havien fet, declarà que de moment «no ero aptes ni disposit(z) ad aver effans». Cf., per al text: Jacques CABELL, *Vies Occitanes de Saint Auziàs et Sainte Dauphine*. Avec traduction française, introduction et notes (Bibliotheca Pontificii Athenaei Antoniani, 12), Roma: Pontificium Atheneum Antonianum, 1963, p. 162; Josep PERARNAU I ESPELT, «L'*Ars catholicae philosophiae* (primera redacció de la *Philosophia catholica et divina*) d'Arnau de Vilanova», *ATCA* 10 (1991) 38, reproduïu i comenta el text; cf. també les observacions del mateix autor, «Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïdes a Arnau de Vilanova», en *Actes de la I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova*. I. Josep PERARNAU (ed.) (Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials XVIII), Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995, p. 99; i, amb la mateixa paginació, també fou publicat en *ATCA* 13 (1994). En la n. 252, Perarnau es preguntava «si podria ésser interessant de comparar aquest episodi amb la doctrina del o dels tractats *De coitu* (és a dir els indicats en les primeres línies d'aquesta n. 16) de les obres mèdiques.»

19. Cf., per exemple, ARNALDI DE VILLANOVA, *Epistola ad gerentes zonam pelliceam*, 25/7-10; 35/189-193 (ed. Oriana CARTAREGIA, Josep PERARNAU, «El text sencer de l'*Epistola ad gerentes zonam pelliceam* d'Arnau de Vilanova», *ATCA* 12 [1993] 7-42).

crificio que «el segundo byen quel ha dado dios al omne es el cuerpo, el qual deve rregyr en sta manera: hordenallo por el su amor del su criador, quel alma non faga alongar nin arrendar del pensamiento, e del deseo, de la rremembrancha del sennor». ²⁰ Arnau de Vilanova afegeix, algunes línies més endavant, que així com l'«amor carnal» «abaxa la dynidat» de l'home i el transforma en «bestia», l'«onesta virgynidat, quanto en sy, guarda la nobleza de la su espesçia, en tanto commo forma la criatura humana a los ángeles». ²¹

b) Valoració moral molt negativa del desig carnal, de l'acte sexual. En la *Confessio Ilerdensis de spurcitiis pseudoreligiosorum*, Arnau de Vilanova esmenta vint-i-una «spurcitiis» que caracteritzen els falsos religiosos. Doncs, bé, entre aquestes no hi manca la següent: «Nonadecima, quod ardore libidinis et flamma luxurie succendentur», ²² paraules que en la *Confessió de Barcelona* el mateix Arnau tradueix així: «La 19a és que entre si mateys seran plens de flama e d'ardor e de luxúria». ²³ En la *Lliçó de Narbona* Arnau de Vilanova fa una al·legoria entre el molí i el cor de la persona: pensar en Jesucrist és moldre «forment», en canvi, qui «cobeja e desija ço que pertany a desig vil carnal, molrà brach o pregunta». ²⁴ En el *Raonament d'Avinyó* esmenta els «fornicadors» entre els falsaris: «usurés, baratadors, aültres, fornicadors, goliarts, omicides, traýdors e totes maneres de falsaris». ²⁵ En l'*Ad priorissam, vel de caritate*, Arnau de Vilanova vol fer veure que la vanitat és una cosa absolutament abominable a Déu i als homes i, per tal que no hi hagi cap mena de dubte, la compara amb la cosa més abominable: la «fornichatione di publica peccatrice». ²⁶ Els exemples podrien multiplicar-se.

c) Arnau de Vilanova en l'*Ad priorissam, vel de caritate*, fent-se ressò de decrets eclesiàstics, argumenta que, atès que «les persones que es fan guarir,

20. ARNAU DE VILANOVA, *De helemosina et sacrificio*, 134/44-48 (Josep PERARNAU [ed.], *Dos tratados espirituales de Arnau de Vilanova en traducción castellana medieval* (Publicaciones del Instituto Español de Historia Eclesiástica. Monografías 25), Roma: Iglesia Nacional Española, 1976).

21. ARNAU DE VILANOVA, *De helemosina et sacrificio*, 136/113-119.

22. En Jaume MENSA I VALLS, *Les raons d'un anunci apocalíptic. La polèmica escatològica entre Arnau de Vilanova i els filòsofs i teòlegs professionals (1297-1305): anàlisi dels arguments i de les argumentacions* (Col·lectània Sant Pacià 61), Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 1998, pp. 212-213, el lector interessat podrà trobar les vint-i-una maleses.

23. ARNAU DE VILANOVA, *Confessió de Barcelona*, 122/15-16, en *Obres catalanes*. Volum 1: *Escrits religiosos*. A cura de Miquel Batllori. Pròleg de Joaquim Carreras i Artau (Els Nostres Clàssics, A, 53-54), Barcelona: Editorial Barcino, 1947.

24. ARNAU DE VILANOVA, *Lliçó de Narbona*, 156/23-157/8, en *Obres catalanes*. Vol. 1.

25. ARNAU DE VILANOVA, *Raonament d'Avinyó*, 171/19-21, en *Obres catalanes*. Vol. 1.

26. ARNAU DE VILANOVA, *Ad priorissam, vel de caritate*, 424/12-13 (Miquel BATLLORI [ed.], «Les versions italianes medievals d'obres religioses de mestre Arnau de Vilanova», *Archivio Italiano per la Storia della Pietà* I [1951] 397-462).

donen poder sobre elles mateixes al metge i es fan obedients a les ordres que el metge els vulgui donar per governar els seus cossos», si un cristià «se sotmet ell mateix a l'obediència» d'un metge jueu (metge que, pel fet d'ésser jueu, «és enemic de Jesucrist»), deshonra, menysprea i fa blasfèmia de Jesucrist.²⁷ És difícil d'imaginar que un metge que escriu aquestes paraules, és a dir que és plenament conscient del «poder» que també en l'ordre moral i religiós posseeix el metge sobre el malalt, pugui al mateix temps recomanar el coit terapèutic a una persona afectada d'«amor heroicus».

d) ¿Com podria un autor que es va prendre tan seriosament el cristianisme i va proposar un cristianisme tan radical i exigent (el «ver cristianisme») prescriure una cura de l'«amor heroicus» que inclogués el coit terapèutic? El mateix Arnau de Vilanova sintetitzà en poques paraules i de forma general què és el ver cristianisme:

la veritat del christianisme, quant a la vida e al regiment del hom en aquest segle, no està en alre sinó en ço que Jesuchrist, per exemple e per doctrina, mostra a fer principalment. E són ·ii· coses en general: la primera, desiyar e amar e querre e procurar diligentment tot ço que pertayn a la benenança eterna o celestial; la altra, per amor d'aquella meynsprear tot ço que pertayn a la benenança temporal en aquesta vida, ço és a dir, riqueses e honors d'aquest segle e delits corporals.²⁸

3. Segurament mai no acabarem de saber els motius i les raons pels quals Arnau de Vilanova en un moment de la seva vida es lliurà amb cos i ànima a escriure obres de teologia, és a dir a desxifrar els misteris amagats en les lletres del tetragrama, a anunciar la imminent vinguda de l'Anticrist, a promoure «la veritat del cristianisme» entre tota mena de persones i a proposar reformes de l'Església. A mesura que la seva vida anava acostant-se als darrers anys, Arnau de Vilanova anà dedicant tant de temps i tanta energia a aquests objectius, que quasi arraconà les ocupacions mèdiques. Amb motiu de l'edició del primer volum de les *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia*, Josep Perarnau, editor del volum, ha cridat l'atenció sobre la transcendència d'una experiència espiritual explicada en l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*.²⁹ Aquella experiència espiritual hauria tingut una «repercus-

27. Manca en la versió italiana del manuscrit florentí pres com a base en l'edició de M. Batllori (i R. Manselli) l'apartat sobre els metges jueus. Cito, doncs, la versió catalana actual del text grec, realitzada per Joan NADAL CAÑELLAS: ARNAU DE VILANOVA, *Ad priorissam, vel de caritate*, 113/286-293 (ed. J. NADAL, *Arnaldi de Villanova, «Tractatus octo in graecum sermonem versi» [Petropolitanus graecus, 113]*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002). En canvi, la versió napolitana donada a conèixer per Josep Perarnau és completa (però inèdita): Josep PERARNAU, «Troballa de tractats espirituals perduts d'Arnau de Vilanova», *RCatT* 1 (1976) 489-512.

28. ARNAU DE VILANOVA, *Raonament d'Avinyó*, 170/12-22, en *Obres catalanes*. Vol. 1.

29. Cf. PERARNAU, «Estudi introductori», 46-48, en ARNALDI DE VILLANOVA, *Introductio in librum [Ioachim] «De semine scripturarum»*, *Allocutio super significatione nominis Tetra-*

sió constatable en la seva dèria de veure-hi més enllà dels vel·ls que cobreixen el Misteri, ni que sigui en el fet de reafirmar-lo a insistir en l'objectiu», i per aquesta raó Arnau de Vilanova va escriure les primeres obres teològiques.³⁰ L'interès per la teologia no li venia de nou, certament, perquè ell mateix explica que havia estudiat un semestre de teologia al convent dels frares predicadors de Montpeller i sabem que els primers anys de la dècada de 1280 havia freqüentat les lliçons de Ramon Martí a l'*Studium Linguarum* del convent de Santa Caterina, de Barcelona.³¹ Mai, però, no havia escrit res de teologia. A partir de la dita experiència espiritual, i en pocs anys, les obres teològiques, la polèmica amb els teòlegs professionals (professors de París i frares dominics), els processos «in causa fidei», els plans de reforma, etc., passaran a un primer pla de la seva vida.

En conclusió, si la nostra anàlisi és correcta, quan Arnau de Vilanova va escriure el *De amore heroico*, no havia desenvolupat encara l'espiritualisme que destil·len les seves obres teològiques. Aquestes obres mostren que el seu pensament no parà d'evolucionar fins a la seva mort i que la seva experiència espiritual és determinant en l'evolució del seu pensament. Els límits morals

---

grammaton, curante Josep PERARNAU (Corpus Scriptorum Cataloniae, series A: Scriptores. *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia [AVOThO] III*), Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya – Scuola Superiore di Studi Medievali e Francescani, 2004.

30. PERARNAU, «Estudi introductor», 46-48, en (PERARNAU [ed.]), ARNAU DE VILANOVA, *Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton*, 148/199-149/212, descriu l'experiència espiritual amb les paraules següents: «Videns ergo me solum, coactus sum [...] ad Magistrum recurrere [...] et confissus sum optinere gratiam illuminationis ab eo super quesito preambulo, propter duo. Quorum unum est quia semper affuit mihi circa inuestigationem occulte veritatis in creaturis, ita quod, postquam Ipse dignatus est me uidere, nulla quesita veritas in aliqua materia considerationum mearum mihi latuit, cum tamen antea, nec in inuentis ab aliis nec in proprio labore quiescere poterat intellectus meus. Vnde, uisus ab eo misericorditer, clare inspexi eum in mente mea, nec postmodum defuit oculis meis, quia quicquid corporaliter uideo, mihi representat eundem in oculo mentis et sic radio sue presentie queque predictorum inuestigabilium hactenus mihi patere conspexi, coactus inexpugnabili ueritate de hoc in eo tantummodo gloriari.»

31. ARNALDI DE VILLANOVA, *Tertia denuntiatio Gerundensis*, 55, en Joaquim CARRERAS ARTAU (ed.), «La polèmica gerundense sobre el Anticristo entre Arnau de Vilanova y los dominicos», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* 5/6 [1950-1951] 5-58): «medicus ille [Arnaldus de Villanova] non tantum audivit theologiam, sed etiam legit eam sollempniter in scholis fratrum predicatorum Montispezzulani»; ARNALDI DE VILLANOVA, *Protestatio, praesentatio ac supplicatio Benedicto XI*, 213/678-680 (Josep PERARNAU I ESPELT [ed.], «L'*Ars catholicae philosophiae*», *ATCA* 10 [1991] 7-223: «semper in scientiis secularibus ab infanzia quasi vel pueritia studui et nunquam scholas theologorum nisi sex mensibus aut circiter frequentavi»). (J. PERARNAU [ed.], ARNALDI DE VILLANOVA, *Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, 139/4-6. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Facultat de Teologia de Catalunya – Scuola Superiore di Studi Medievali e Francescani, 2004): «[...] ut semen illud hebraice lingue, quod zelus religionis fratris R[aimundi] Martini seminavit in ortulo cordis mei [...]».

que Arnau de Vilanova estableix com a condició de tot tractament de l'«amor heroicus» —és a dir que siguin honestos— en el *De parte operativa* són conseqüència de la seva experiència espiritual i cristiana.

Jaume MENSA I VALLS
Plaça de baix, 6
E – 08711 L'ESPELT (Anoia)
CATALUNYA
E-mail: jaume.mensa@uab.cat

Summary

Arnau of Vilanova, in his one of his earliest medical works, *De amore heroico*, recommends therapeutic coitus as a treatment for love-sickness. In contrast, in the treatise *De parte operativa*, one of the last works written by this Catalan doctor, he argues against it. In this article, the author seeks to explain the change by appealing, in addition to possible medical reasons, to the intense spiritual experience of Arnau of Vilanova which occurred between the writing of the two works.